

Original Research Paper

Perceptions of femininity: A phenomenological study among women from diverse educational backgrounds

Fatemeh Torkashvand^{*1}, Fatemeh Javaheri², Leila Falahati³

¹ PhD Student in Social Problem of Iran, Kharazmi University, Tehran, Iran

² Associate Professor of Sociology, Department of Sociology, Kharazmi University, Tehran, Iran

³ Associate Professor of Sociology, Institute of Cultural, Social and Civilizational Studies, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Received: Jan. 19, 2024

Revised: Feb. 24, 2024

Accepted: Mar. 10, 2024

KEYWORDS

Rethinking
Hegemonic gender
Femininity
Emphasized femininity
Gender inequality

* Corresponding Author

✉ ftmtorkashvand73@gmail.com

☎ +98 26 34579600

How to Cite this article:

Torkashvand, F., Javaheri, F., & Falahati, L. (2024). Perceptions of femininity: A phenomenological study among women from diverse educational backgrounds. *Journal of University Studies*, 2(3), 45-74.

doi: [10.22035/jous.2024.5456.1097](https://doi.org/10.22035/jous.2024.5456.1097)

URL: https://www.jous.ir/article_539.html

Copyright:

© The authors retain the copyright and full publishing rights. This is an open access article under the **CC BY 4.0** license.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ABSTRACT

Today, with the widespread presence of women in public arenas and in parallel with the change of their position, new definitions of femininity are being formed. Since the university is the center of gravity of social Changes, the purpose of this study is to know the perception of educated and non-educated women about femininity. For this purpose, a conceptual framework was developed by relying on sensitive concepts such as social identity, gender identity, rethinking, interactive identity, and hegemonic gender. In order to achieve the goal of the research, this study has tried to understand the perception of two groups of educated (16 people) and non-educated (10 people) living in the same area in Tehran about being a woman. The findings of this study indicate that uneducated women understand and experience femininity in a stereotyped manner and according to the concepts of patriarchal society. They live gender inequality as part of their everyday experiences and actively reproduce emphasized femininity. Although educated women are associated with a greater variety of discriminations and experience inequality in a systematic way, and on the other hand, their presence in social spaces brings them together with new spaces that challenge traditional definitions, but at the same time, they are condemned to comply with traditional norms and laws, and the necessary conditions and context for redefining themselves are not yet available for them. as a result, although various feminist theories and theories about the concept of identity emphasize the rethinking and modification of gender identities, the women participating in this study, despite being in the more general arenas of society, have not yet been able to modify and modify their identity and need There is more agreement and negotiation with society.

INTRODUCTION

Theoretical developments in the social sciences—particularly within the field of gender studies—have led to the conceptualization of “femininity” as a socio-cultural construct, placing it at the center of sociological inquiry. Within this framework, femininity is represented as a product of social, cultural, and biological interactions, situated within broader social structures. The acknowledgment of feminine identity is highlighted as a foundational condition for women's agency. Findings from domestic studies indicate that women's entry into higher education has prompted a rethinking of both individual and social identity, creating new opportunities for the redefinition of gender roles (Mousavi, 2011; Rajabi et al., 2019). At the global level, the university—as one of the central institutions of modernity—provides a space for rethinking established values and identities (Nilsen, 1996; Murphy, 2024).

These transformations—particularly in developing societies—have led to the emergence of new forms of femininity that are redefined through interaction with cultural, familial, and educational structures. Theoretical studies have also demonstrated that gender identity is not a fixed concept; rather, it is continuously reassessed and redefined through social interactions, lived experiences, and the expansion of awareness (Giddens, 1999; Jenkins, 2002; Butler, 2015). In this context, higher education can serve as a platform for women's social mobility and facilitate a transformation in the experience of femininity (Williams & Giles, 1987; Connell, 1995).

The central question of this study is how university-educated women experience and reinterpret the meaning of femininity, and how this experience—compared to that of women who have not had access to academic spaces—reveals distinct layers and dimensions of identity transformation. The aim of this study is to examine the lived experiences of university-educated women in confronting existing gender norms and to analyze the processes through which they critically reflect on and renegotiate their feminine identity. This study seeks to deepen the understanding of the challenges, forms of resistance, and processes of identity redefinition among women in Iranian society, by focusing on the role of higher education in shaping gender identity transformation.

Given the growing presence of women in higher education and the complexities arising from the simultaneous negotiation of traditional and modern roles, examining their lived experiences in redefining gender identity constitutes both a theoretical and social necessity. This necessity may lead to a multilayered understanding of the processes of critical reflection within gender structures and the transformative role of the university as a social institution.

METHODOLOGY

This research is exploratory in its aim and qualitative in nature, grounded in a phenomenological approach. Data were collected through both fieldwork and library-based research. The primary research instrument consisted of in-depth, semi-structured interviews with 26 women residing in District 18 of Tehran, divided into two groups: those with university education and those without. Participants were selected through purposive sampling, and data collection

continued until theoretical saturation was reached. Data analysis was conducted in four stages: holistic reading, horizon formation, extraction of meaning units, and textual description. The central research question explores how university-educated women experience and reinterpret the meaning of femininity, and how this experience differs from that of women without academic exposure.

FINDINGS

The data analysis in this study was conducted using a phenomenological approach, with a focus on the lived experiences of women in two groups: those with university education and those without. The findings of this study indicate that the perceptions of women without university education were categorized into five main themes and ten subthemes, including “gender inequality,” “emphasized femininity,” “normative femininity,” “feminine traits,” and “gender differentiation.” This group experiences femininity within a traditional and fixed framework, characterized by the reproduction of stereotypical gender roles and the acceptance of inequality. In contrast, university-educated women demonstrate a more multilayered and critical experience of femininity, which was analyzed through four main themes and eight subthemes: “the slippery slope of femininity,” “reproduction of gender discrimination,” “dual existence,” and “systematic inequality.” These experiences reveal that while higher education opens up new possibilities, it also exposes women to novel forms of discrimination and structural contradictions. The validity of this study’s findings is grounded in key principles of qualitative research, including theoretical saturation, sample diversity, multi-stage analysis, and rigorous interpretation of the data.

CONCLUSION

In this study, the experience of femininity among participants emerged as a multifaceted and context-dependent concept—one that is shaped and redefined through interactions with social circumstances, educational attainment, and modes of engagement with gender-based inequalities. In participants’ narratives, educational level emerged as a significant factor influencing the formation of diverse meanings of femininity. Women without university education tend to define femininity in alignment with established roles and patriarchal norms, whereas university-educated women perceive it as negotiable, open to critical reflection, and subject to ongoing transformation.

NOVELTY

The innovation of this study lies in its phenomenological analysis of women’s lived experiences across two educational contexts—an approach that moves beyond role-based frameworks and represents femininity as a concept under negotiation, critical reflection, and ongoing re-creation within social structures. Moreover, the articulation of the concept of “extended femininity,” grounded in theories of motherhood, enables a reinterpretation of intergenerational ties in the cultural-social context of feminine identity formation and consolidation.

University Studies

Vol. 2
Issue 3
Spring 2024

ACKNOWLEDGMENT

This article is derived from the Master's thesis of Fatemeh Torkashvand in Sociology at Kharazmi University, which was defended on February 16, 2019. The author sincerely acknowledges the scholarly guidance of Dr. Fatemeh Javaheri and Dr. Lila Falahati. Gratitude is also extended to the participants who generously contributed to the data collection process.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of interest has been declared by the authors.

University Studies

Extended Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Alemdaroglu, A. (2015). Escaping femininity, claiming respectability: Culture, class and young women in Turkey. *Women's Studies International Forum*, 53, 53–62. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.09.006>
- Alirezanejad, S. (2013). Professional or gender identity: a study of educated girls older than 35 years working in Tehran. *Social Sciences*, 20(60), 276–311. <https://doi.org/10.22054/qjss.2013.6894>
- Anwary, A. (2015). Construction of hegemonic masculinity: Violence against wives in Bangladesh. *Women's Studies International Forum*, 50, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.02.011>
- Ardekani Fard, Z., & Razavizadeh, S.N. (2021). Influential Instagram Women; Femininity Portrayed on the Pages of Iranian Influencers. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 13(1), 65–90. <https://doi.org/10.22059/jwica.2021.321321.1565>
- Baron, R. A., & Byrne, D. (1997). *Social psychology*. New Delhi: Prentice-Hall of India.
- Boostani, D., & Mohammadpur, A. (2009). Meaning Reconstruction of Young Men's Gender Orientation toward Young Women (A Grounded Theory Study). *Women's Strategic Studies*, 11(44), 142–172. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082827.1388.11.0.6.9>
- Bugden, M., Hayley, M., & Melissa, G. (2021). Hegemonic gender and Australian women's mothering aspirations. *Women's Studies International Forum*, 85, Article 102440. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2021.102450>
- Castells, M. (2001). The information age: *The power of identity* (H. Chavoushian, Trans., Vol. 2). Tehran, Iran: Tarh-e No.
- Cherkowski, S., & Lynn, B. (2014). Academic women negotiating demands of femininity. *Women's Studies International Forum*, 45, 19–26. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2014.03.013>
- Chini, N., Hashemyanfar, A., & Kangarani, H. M. (2018). Women's Social Construction of Rhizomatology in the Context of Sports, Cosmetic and Beauty Centers. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 9(35), 85–116. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1397.9.35.5.3>
- Chowdhury, P. (2014). Gender bias in education: Perceptions of masculinity and femininity. *Social Science*, 3, 2454–2465. <https://ierj.in/journal/index.php/ierj/article/view/866>
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press. <https://doi.org/10.1177/000169939603900309>
- Correa, A., Glas, M. G., & Opara, J. (2025). Females in higher education and leadership: Insights from a multi-method approach. *Frontiers in Education*, 10(1485395), 1–19. <http://dx.doi.org/10.3389/educ.2024.1485395>
- Elmi, M., & Alizadeh, H. (2009). Social factors effective on the gender identity of female students of the Islamic Azad University Tabriz branch. *Women and Family Studies Quarterly*, 1(3), 75–90. <https://sid.ir/paper/206341/en>
- Ghafarinasab, E., & Mohammadtaghinejad Esfahani, R. (2021). Space Consumption and Redefining Femininity; A Study of Women's Cafe Experience in Shiraz. *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 49–70. doi: 10.22108/jas.2020.124438.1964

University Studies

Vol. 2
Issue 3
Spring 2024

- Ghyasvand, A. (2014). The Effect of Modern Metropolitan Atmosphere on Reviewing the women's Gender Identity. *Gender and Family Studies*, 2(1), 79-98. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381938.1393.2.1.4.7>
- Giddens, A. (2005). *The consequences of modernity* (M. Selasi, Trans., 3rd ed.). Tehran, Iran: Markaz. (in Persian)
- Giddens, A. (2008). *Modernity and self-identity* (N. Movafeghian, Trans., 2nd ed.). Tehran, Iran: Ney.
- Hamzavi Abedi, F., Bagherian, F., & Mazaheri, M.A. (2015). Investigating Young Iranian Women's Understanding of Femininity Norms. *Social Cognition*, 4(1), 84-96. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23223782.1394.4.1.6.9>
- Hosseini, S.H., & Sakhaei, S. (2025). Educating intelligence, producing power: Iranian sociologists on AI, knowledge production, and global hierarchies. *Journal of World Sociopolitical Studies*, 9(4), 887-921. <https://doi.org/10.22059/wsps.2025.396408.1529>
- Jenkins, R. (2002). Hoviyat-e Ejtema'i [Social identity]. (T. Yarahmadi, Trans.). Tehran, Iran: Shirazeh. (in Persian)
- Kane, E.W. (1998). Men's and women's beliefs about gender inequality, family ties, dependence, and agreement. *Sociological Forum*, 13(4), 650-665. <https://doi.org/10.1023/A:1022895317075>
- Khodabin, M., & Arsalani, A. (2025). Artificial intelligence literacy as national strategy: A systematic review of policy, equity, and capacity building across the Global South. *Journal of World Sociopolitical Studies*, 9(4), 777-814. <https://doi.org/10.22059/wsps.2025.396472.1530>
- Kiani, M., & Najafi, S. (2018). Social Trust and Social Identity: Rethinking in Educated Women Social Identity Case of the University of Tabriz. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 9(34), 275-294.
- Lorber, J. (2000). *Social construction of gender*. In E. F. Borgatta & R. J. V. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of Sociology*. New York: Macmillan Reference.
- Mansourian Ravandi, F., & Nikkhah Qomsari, N. (2017). Globalization tools and gender identity. *Journal of Sociology of Lifestyle (SLS)*, 3(9), 251-287. (in Persian)
- Murphy-Graham, E. (2024). Gendered transformations in higher education: Reimagining femininity in the Global South. *Journal of Educational Change*, 25(2), 1-18.
- Parvari, P. (2016). Transition from Philosophy to Methodology; A New Reading of the Phenomenological Method. *Bi-Quarterly Journal of Research Methodology in the Humanities*, 7(1), 49-66.
- Rafatjah, M., & Rahbari, L. (2014). An Exploratory Typology of the Concept of Femininity among Kordish, Azarish and Mazandarani Women. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 3(2), 311-334. <https://doi.org/10.22059/jisr.2014.53142>
- Saroukhani, B., & Rafatjah, M. (2004). Women and the redefinition of social identity. *Iranian Journal of Sociology*, 5(2), 133-160. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1383.5.2.5.4>
- Seidman, S. (2016). *Contested knowledge: Social theory today* (H. Jalili, Trans., 8th ed.). Tehran, Iran: Ney.

- Seifollahi, S., & Razegian, A. (2008). Social factors affecting women's gender identity in Tehran. *Social Sciences Research Letter*, 2(3).
- Tayebinia, M., & Rahmani, J. (2016). Emerging Motivations of Women's Identity Transformations in Higher Education Participants. *Journal of Iranian Cultural Research*, 9(2), 101-129. <https://doi.org/10.22035/ijcr.2016.309>
- Torabi Farsani, S. (2019). Zan Irāni dar gozār az sonnat be moden [Iranian Women in Transition from Tradition to Modernity]. Tehran, Iran: Niloufar Publications.
- UNESCO. (2025). *Global Education Gender Report 2025: Towards equality in learning and leadership*. Paris: UNESCO. <https://doi.org/10.54676/DEOD4878>
- Zokaee, M. S., & Qarakhani, M. (2007). Young Girls and Feminity (A Case Study on Girls in High Schools of Tehran). *Woman in Development & Politics*, 5(1), 59-82.
- Zolfali-Fam, J. (2007). The effect of non-traditional social roles on girls' social identity. *Peyk-e Noor*, 7(3), 96-115.

University Studies

Vol. 2
Issue 3
Spring 2024

مقاله پژوهشی

ادراک از زنانگی: مطالعه‌ای پدیدارشناسانه در میان زنان با زمینه‌های تحصیلی متفاوت

فاطمه ترکاشوند^{۱*}، فاطمه جواهری^۲، لیلا فلاحتی^۳

^۱ دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی ایران، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۲ دانشیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۳ دانشیار جامعه‌شناسی، گروه مطالعات زنان، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران

چکیده

امروزه با حضور گسترده زنان در عرصه‌های عمومی و به موازات تغییر جایگاه آنها، تعاریف جدیدی از زنانگی در حال شکل‌گیری است. از آنجا که دانشگاه نقطه‌ی ثقل تحولات اجتماعی است، هدف مطالعه حاضر شناخت ادراک زنان تحصیل‌کرده و غیرتحصیل‌کرده از زنانگی است. چارچوب مفهومی با اتکا به مفاهیم حساسی چون هویت اجتماعی، هویت جنسیتی، بازاندیشی، هویت تعاملی و جنسیت هژمونیک، تدوین شد. به منظور نیل به هدف تحقیق، این مطالعه با روش کیفی و به صورت پدیدارشناسانه تلاش کرده است تا ادراک دو دسته از زنان تحصیل‌کرده (۱۶ نفر) و غیرتحصیل‌کرده (۱۰ نفر) ساکن در محدوده مشابهی در شهر تهران از زن بودن را فهم نماید. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که زنان غیرتحصیل‌کرده زنانگی را به صورت کلیشه‌ای و با توجه به مفاهیم جامعه مردسالار درک و تجربه می‌کنند؛ آن‌ها نابرابری جنسیتی را به عنوان بخشی از تجربیات روزمره خود زیسته و به بازتولید زنانگی مؤکد می‌پردازند. حال آنکه زنان تحصیل‌کرده با تنوع بیشتری از تبعیض‌ها همراه بوده و نابرابری را به‌گونه‌ای نظام‌مند تجربه می‌کنند و از سوی دیگر حضور در فضاهای اجتماعی آنها را با فضای نوینی همراه کرده که تعریف‌های سنتی را به چالش می‌کشند؛ اما ایشان درعین حال محکوم به رعایت هنجارها و قوانین سنتی هستند و هنوز شرایط و زمینه لازم برای بازتعریف مجدد خود برایشان فراهم نیست. اگرچه نظریات گوناگون فمینیستی و نظریات پیرامون مفهوم هویت، قائل به بازاندیشی و جرح و تعدیل هویت‌های جنسیتی است اما به‌رغم حضور در عرصه‌های عمومی‌تر اجتماع، زنان مشارکت‌کننده در این مطالعه هنوز نتوانسته‌اند هویت خود را جرح و تعدیل نمایند و نیازمند توافق و مذاکره بیشتری با جامعه هستند.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰

واژگان کلیدی:

بازاندیشی

جنسیت هژمونیک

زنانگی

زنانگی مؤکد

نابرابری جنسیت

* نویسنده مسئول

✉ fmtorkashvand73@gmail.com

☎ +۹۸ ۲۶ ۳۴۵۷۹۶۰۰

چگونه به این مقاله ارجاع دهیم:

ترکاشوند، فاطمه؛ جواهری، فاطمه؛ و فلاحتی، لیلا (۱۴۰۳). ادراک از زنانگی: مطالعه‌ای پدیدارشناسانه در میان زنان با زمینه‌های تحصیلی متفاوت. فصلنامه مطالعات دانشگاه، ۳(۲)، ۷۴-۴۵.

doi: 10.22035/jous.2024.5456.1097

JRL: https://www.jous.ir/article_539.html

© نویسندگان دارای حق نشر و کلیه حقوق انتشار می‌باشند دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کپی‌رایت کامانز CC BY 4.0 آزاد است.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

۱. مقدمه و بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، مفهوم «زن‌بودن» به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در مطالعات اجتماعی، از سطح یک ویژگی زیستی فراتر رفته و به ساحتی نظری و فرهنگی بدل شده که نیازمند واکاوی چندلایه و موقعیت‌مند است. پژوهش درباره زنان به‌عنوان یک موضوع قابل مطالعه در عرصه مطالعات اجتماعی - در قالب موضوع زنانگی دانش ما را به سطح عالی‌تری درباره زنان ارتقا خواهد داد. (چینی و همکاران، ۱۳۹۷، ۳۲۱)

زنانگی، محصول یک فرآیند متقابل اجتماعی - فرهنگی و بیولوژیکی است که نظامی از روابط اجتماعی را در رابطه با هویت زنانه بازنمایی می‌کند (ذکایی و قاراخانی، ۱۳۸۶، ۶۰) و می‌توان گفت شرط اصلی تبدیل شدن به یک زن - که اساس کنش‌های زنان را شکل می‌دهد - پذیرش هویت زنانه است. این هویت نه تنها بر پایه تجربه‌های شخصی شکل می‌گیرد، بلکه به‌شدت تحت‌تأثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی ای قرار دارد که زمینه‌تکوین و تحول آن را فراهم می‌آورد. در دهه‌های اخیر جایگاه زنان در جامعه هم‌زمان با تغییر تدریجی این ساختارها، دچار تحول شده و مسیرهای تازه‌ای برای بازتعریف خویش‌گشوده شده است؛ به‌عبارت دیگر عرصه‌های حضور زنان در اجتماع به‌ویژه در حوزه‌های علمی و دانشگاهی، گسترش قابل توجهی یافته است. مطالعات داخلی نیز نشان داده‌اند که ورود زنان به آموزش عالی، با ایجاد انگیزش‌های نو یافته، آنان را به بازاندیشی در هویت فردی و اجتماعی سوق داده است (موسوی، ۱۳۹۰، ۱۱۲؛ رجبی و همکاران، ۱۳۹۸، ۸۸). نیلسیت^۱ (۱۹۹۶) دانشگاه را محل ثقل تحولات افکار و ارزش‌های نو دانسته و قشر روشن‌فکر و تحصیل‌کرده را عاملان تغییر و تحول و حاملان ارزش‌ها و افکار بدیع و نو در جامعه به‌شمار آورده است. به‌گونه‌ای که حضور فزاینده زنان در دانشگاه‌ها و گرایش دختران به ادامه تحصیل، آن‌ها را در معرض فاکتورهای اجتماعی جدیدی قرار می‌دهد و باعث می‌شود آن‌ها به دنبال ایجاد تعریفی نو از جایگاه خود در جامعه و هویتی جدید برای خود باشند (کیانی، ۱۳۹۷، ۲۸۰).

فصلنامه مطالعات دانشگاه

۴۶

دوره ۲، شماره ۳
بهار ۱۴۰۳
پیاپی ۷

از نظر مایکل کیمل^۱، هویت مجموعه‌ای از ذهنیت‌ها، تجربه‌ها و سلیقه‌هایی است که ما را شکل می‌دهند؛ هویت تصویری است که ما از خود و روابطمان با جهان بیرون داریم؛ گرچه ممکن است که این تصور با تصور دیگران از ما کاملاً تفاوت داشته باشد اما تصور از خود، به تصور ما از جنسیتمان بستگی دارد. بنابراین از نظر کیمل تعریف هویت جنسیتی به طور خلاصه چنین است: تصور هر کس از معنای مردانگی، زنانگی و وظایف و اختیارات و ویژگی‌هایی که به زن و مرد اطلاق می‌شود (منصوریان راوندی، ۱۳۹۶، ۲۵۹).

بارن و بوم^۲ نیز برجسته‌ترین عنصر هویت شخصیتی یا «خود» را، آن بخش از هویت اجتماعی می‌دانند که در آن هر کدام از ما به یکی از دو مقوله مرد یا زن منتسب می‌شویم: هر کدام از ما دارای یک هویت جنسیتی هستیم یعنی به خودمان برچسب مذکر یا مؤنث می‌زنیم (بارن و بوم، ۱۹۹۷، ۱۷۵). در واقع، هویت جنسیتی از طریق تعامل اجتماعی شکل گرفته و از کانال کارگزاران جامعه‌پذیری به افراد منتقل می‌گردد و افراد از طریق این هویت در اکثر موارد به بازتولید ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهایی می‌پردازند که محیط اجتماعی برای یک دختر و یک پسر تصویب کرده است (لاربر^۳، ۲۰۰۰، ۴۵۶). با این وجود، مفهوم هویت، یک مفهوم ایستا نیست؛ بلکه هویت سیال است و در جریان تعاملات اجتماعی و افزایش آگاهی مورد بازاندیشی قرار می‌گیرد. به تبع آن در جوامع جدید نیز هویت جنسیتی زنان، تحت تاثیر گسترش حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی، مصرف فضا (غفاری‌نسب، ۱۴۰۰؛ غیاثوند، ۱۳۹۳) و متأثر از تجربه‌های زندگی و روابط گروهی در حال تغییر است. چنانکه گیدنز^۴ اذعان می‌دارد: بازاندیشی، ویژگی هرگونه کنش انسانی است و بازاندیشی در زندگی اجتماعی مدرن، دربرگیرنده این واقعیت است که عملکردهای اجتماعی پیوسته بازسنجی می‌شوند، در پرتو اطلاعات اصلاح می‌گردند و بدین‌سان خصلتشان را به‌گونه‌ای اساسی دگرگون می‌سازند (گیدنز، ۱۳۸۴، ۴۷). بر همین اساس، در سطح خرد نیز می‌توان دریافت که

1. Michael kimmel
2. Baron & Bym
3. Lorber
4. Giddens

زنان با تکیه بر تجربیات زیسته، مواجهه با فضاهای اجتماعی نوین و افزایش دسترسی به منابع اطلاعاتی، فرآیند بازاندیشی در هویت‌های تثبیت‌شده زنانه را آغاز کرده‌اند؛ زنان در سراسر جهان هویت‌های جاافتاده و سنتی خود را مورد پرسش قرار داده و با آن به رویارویی برخاسته‌اند و برای بنیان‌گذاری سبک‌هایی برابرجویانه‌تر و آزادانه‌تر از زیست زنانه مبارزه می‌کنند. در کشور ما نیز این دگرگونی، با ورود پررنگ‌تر دختران به عرصه‌های آموزشی، نمود اجتماعی بارزتری یافته است. بنابراین می‌توان گفت دسترسی به تحصیلات دانشگاهی و شغل، ضمن فراهم آوردن فرصت‌های شغلی و فعالیت‌های تخصصی می‌تواند موجب تأخیر در زمان ازدواج و ایفای نقش‌های سنتی زنان به مثابه مادر و همسر شود، این واقعیت دختران را در وضعیت هویتی ویژه‌ای قرار می‌دهد (علیرضائزاد، ۱۳۹۱، ۲۷۰). این موضوع در پژوهش‌های داخلی نیز مورد توجه قرار گرفته و نشان می‌دهد که زنان تحصیل‌کرده در مواجهه با نقش‌های سنتی، دچار چالش‌های هویتی و بازتعریف نقش‌های اجتماعی خود شده‌اند (نیک‌نام و احمدی، ۱۳۹۷، ۵۴؛ موسوی، ۱۳۹۰، ۱۱۵) چرا که تحصیلات عالی و اشتغال زنان از سویی موجب کسب ارزش‌ها، نگرش‌ها و برداشت‌های جدید می‌شود و از سوی دیگر با ایجاد دشواری در هماهنگ کردن نقش‌های قدیم و سنتی با نقش‌های جدید، به بحران هویت اجتماعی زنان منتهی می‌گردد، به ویژه در بخش‌هایی از جامعه که بیشتر در معرض این تغییرات نهادی و فرهنگی قرار گرفته‌اند (ساروخانی و رفعت‌جاه، ۱۳۸۳، ۷۲).

در ایران معاصر نیز، توسعه شتابان مراکز آموزش عالی در دو دهه اخیر، به‌ویژه با افزایش چشمگیر تقاضای زنان برای تحصیلات دانشگاهی، موجب تغییر در الگوهای مشارکت و تعاملات اجتماعی آن‌ها شده است. حضور زنان در دانشگاه‌ها و مشاغل تخصصی، که اغلب با نقش‌های خانوادگی همچون مادری و همسری همراه می‌شود، زمینه پیچیده‌ای را برای بازتعریف و برساخت هویت آنان فراهم آورده است؛ موقعیت‌هایی چندلایه که در قالب نقش‌های گوناگون و گاه متضاد، توانسته‌اند تیپ‌های هویتی جدیدی از زنان را شکل دهند (طیبی‌نیا و رحمانی، ۱۳۹۵، ۱۰۲).

از آن جا که هویت در جوهر خود معنا سازی بر پایه یک یا چند ویژگی فرهنگی در هم تنیده است (کاستلز^۱، ۱۳۸۰، ۲۲)، زنانگی نیز به مثابه بخشی از هویت جنسیتی، در ارتباط با مجموعه ای از نگرش ها، نقش ها و انتظارات تعریف می شود. این مفاهیم در مواجهه با دگرگونی ارزش ها و گسترش حضور زنان در عرصه های عمومی، دستخوش بازاندیشی و مقاومت هایی برای بازتعریف خود قرار گرفته اند. در این فرایند، نهاد آموزش عالی نقش کلیدی ایفا می کند. چنان که در گزارش جنسیتی آموزش جهانی یونسکو آمده است، علی رغم پیشرفت های قابل توجه در دسترسی به آموزش، زنان هنوز در سطوح رهبری آموزشی با شکاف جنسیتی مواجه اند، امری که بر شکل گیری و تصور از هویت زنان تحصیل کرده اثرگذار است (یونسکو، ۲۰۲۵: ۱۲). مطالعات اخیر نیز نشان داده اند که زنان تحصیل کرده در جوامع در حال توسعه، به ویژه در خاورمیانه، نقشی فعال در بازتعریف زنانگی ایفا می کنند و دانشگاه برای آنان به فضایی بدل شده است که امکان بازاندیشی در هویت جنسیتی را فراهم می آورد (مورفی^۲، ۲۰۲۴، ۷).

هم راستا با این رویکرد، در ادبیات جدید نیز بر این نکته تأکید می شود که سیاست های آموزشی توانمندساز و توسعه سواد های نو (شناختی و فناورانه) در بافت های نابرابر جنوب جهانی، می تواند به بازتعریف هویت جمعی و تقویت عاملیت کنشگران منجر شود (خدابین و ارسلا نی، ۲۰۲۵).

از سوی دیگر، کرچ^۳ بر نقش بنیادین آگاهی در شکل گیری نگرش ها تأکید دارد و این آگاهی را محصول تعامل بین حوزه های خانوادگی و آموزشی همچون مدارس و دانشگاه ها می داند (علمی، ۱۳۸۸، ۷۸). بر این اساس، مسئله اساسی این پژوهش آن است که زنان تحصیل کرده دانشگاهی چگونه معنای زنانگی را تجربه و بازتفسیر می کنند و این تجربه، در مقایسه با زنانی که فرصت حضور در فضای آکادمیک را نداشته اند چه تفاوت ها و لایه هایی از تحول هویتی را نشان می دهد؟

1. Castells
2. Murphy
3. Korch

۲. پیشینه تجربی

ادراک از زنانگی و نسبت آن با ساختارهای اجتماعی و آموزشی، یکی از حوزه‌های رو به گسترش در مطالعات جنسیت است. این موضوع طی دهه‌های اخیر، با ظهور پرسش‌های نوینی پیرامون بازتعریف هویت زنانه در بستر آموزش عالی همراه شده است. با وجود مطالعات متعدد پیرامون خودپنداره تحصیلی و اجتماعی زنان، تمرکز بر تجربه زیسته و بازاندیشی هویت جنسیتی در فضای دانشگاهی، همچنان نیازمند کاوش عمیق‌تری است.

کوره‌آ و همکاران^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «زنان در آموزش عالی و رهبری»، تجربه زنان در ۱۲ کشور را بررسی کردند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که اگرچه تحصیلات عالی می‌تواند بستری برای بازتعریف زنانگی فراهم کند، اما همچنان موانع ساختاری در مسیر تحقق کامل این بازتعریف پابرجاست.

چاودوری^۲ (۲۰۱۷) در مطالعه خود «تعصبات جنسیتی در حوزه آموزش و ادراک از زنانگی و مردانگی» را مورد بررسی قرار داده است. براساس یافته‌های مطالعه وی، اشکال جدیدی از زنانگی از سوی زنان ایفا می‌شود که با فاصله گرفتن از زنانگی سنتی همراه است و این امر زنان را با استرس و وسواس فکری مواجه می‌سازد؛ چنانچه آنها در شیفت‌های سه‌گانه یا دوگانه (زن در کار، مراقبت از فرزند و آموزش) مشغول فعالیت هستند.

در پژوهشی که لین بوستی و چرکوسکی^۳ (۲۰۱۴) در کانادا انجام داده‌اند به «بررسی دوگانگی بین زندگی حرفه‌ای و شخصی زنان آکادمیک» پرداخته شده است. نویسنده در این پژوهش عنوان می‌کند که زنان دانشگاهی می‌توانند تفسیرهای اجتماعی موجود پیرامون زنانگی را به‌چالش بکشند. آن‌ها نوعی دوگانگی در زندگی شخصی و حرفه‌ای خود تجربه می‌کنند؛ دوگانگی‌ای که منجر به تقسیم خواسته‌های زنانه - مادر، همسر، دختر و خواهر- با زندگی حرفه‌ای در یک فرهنگ سازمانی است. زنان در برخورد با تناقضات در زندگی شخصی و حرفه‌ای خود با اضطراب و اشتباه و بی‌کفایتی مواجه

1. Correa et al.

2. Chowdhury

3. Lynn Bosetti & cherkowski

می‌شوند. زنان دانشگاهی که نقش سنتی زن را ایفا می‌کنند با خواسته‌های متعدد زنانگی مبارزه می‌کنند، آن‌ها در معرض انتخاب‌های سخت قرار می‌گیرند و درعین حال انعطاف‌پذیری بالایی از خود نشان می‌دهند و تلاش می‌کنند بین زندگی حرفه‌ای و شخصی خود تعادل برقرارکنند؛ این امر نشان می‌دهد که باوجود محدودیت‌هایی که زندگی زنان آکادمیک دارد، اما آن‌ها می‌توانند هویت‌های خود را از نو بسازند.

آلمداراوغلو^۱ (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان «رهایی از زنانگی و طلب احترام: فرهنگ، طبقه و زنان جوان در ترکیه (۲۰۱۵)» به بررسی ساختارهای زنانه در سراسر طبقات اجتماعی در شهر ترکیه پرداخته شده است. این مقاله از یک سو به بررسی تأثیرات طبقه اجتماعی بر تجارب جنسیتی و مذاکرات زنانگی می‌پردازد و از سوی دیگر روایت‌های رایج زنان مورد مصاحبه را نشان می‌دهد که در مذاکره با جنسیت خود هستند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که زنان معمولاً از اشکال خاصی از زنانگی - که اغلب آن‌ها را به‌عنوان سنتی، عقب مانده یا مطیع توصیف می‌کنند- فرار می‌کنند؛ در مقابل آن‌ها از روایت‌های جایگزین مانند استقلال، موفقیت شغلی، اعتدال، عفت و مذهب برای تأیید ارزش‌های خود و کسب احترام استفاده می‌کنند.

کانه^۲ (۱۹۹۸) در مطالعه خود «ابعاد متفاوت نگرش زنان به شکاف جنسیتی» را بررسی کرده است. نتایج مطالعات وی نشان می‌دهد که افزایش سطح تحصیلات زنان و اشتغال آن‌ها موجب دگرگونی در نقش‌های سنتی و افزایش و رشد آگاهی آنان شده است. کمالی و رضایی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «بازاندیشی زنانگی در بستر دانشگاهی: تجربه زیسته دانشجویان زن در ایران» به بررسی فرایند بازتعریف زنانگی در فضای آموزش عالی پرداختند. این مطالعه با روش پدیدارشناسی تفسیری، تجربه ۱۸ دانشجوی زن در دانشگاه‌های دولتی تهران را تحلیل کرده و نشان داده که دانشگاه بستر مهمی برای فاصله‌گیری زنان از الگوهای سنتی زنانگی و شکل‌گیری معنای جدیدی از هویت جنسیتی فراهم می‌کند.

1. Alemdaroglu
2. Kane

شریفی و موسوی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «زنانگی و عاملیت در آموزش عالی: مطالعه‌ای بر دانش‌آموختگان زن دانشگاهی در ایران» با رویکرد تحلیل روایت، به بررسی روایت‌های زنان فارغ‌التحصیل در رشته‌های علوم انسانی پرداختند. یافته‌ها نشان داد که تحصیلات دانشگاهی نقش مهمی در شکل‌گیری عاملیت جنسیتی داشته و به زنان امکان بازنگری در نقش‌ها و نگرش‌های اجتماعی‌شان را داده است.

حمزوی عابدی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی ادراک زنان جوان ایرانی از هنجارهای زنانگی» به بررسی ادراک زنان جوان ۱۸-۲۵ ساله از زنانگی و انتظارات اجتماعی مرتبط با آن در بین دانشجویان دختر دانشگاه شهید بهشتی پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد ادراک زنان جوان ایرانی از هنجارهای زنانگی اشتراکات قابل توجهی با زنان جوان سایر فرهنگ‌ها دارد از طرف دیگر هنجارهایی چون نجابت، دین‌داری و احترام به بزرگ‌ترها از جمله موارد افتراق با نتایج مطالعات انجام‌شده در جوامع غربی بود.

زلفعلی فام (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان «تأثیر نقش‌های اجتماعی غیر سنتی بر هویت اجتماعی دختران»، نشان می‌دهد که دختران با اتکا به منابع هویت‌ساز غیرسنتی چون تحصیلات و اشتغال از هویت‌های مربوط به ساختار مردسالارانه فاصله گرفته و به نحوی بازاندیشانه هویت‌های غیرسنتی را برای خود تعریف می‌کنند.

پژوهشی دیگر توسط ساروخانی و رفعت‌جاه (۱۳۸۳) تحت عنوان «زنان و بازتعریف هویت اجتماعی» انجام شده و مسئله هویت اجتماعی زنان را بررسی کرده است. به‌زعم نویسندگان پژوهش، افزایش میزان تحصیلات و اشتغال زنان، از سویی موجب تضعیف مشروعیت نقش‌های زنان در خانواده سنتی (پدرسالار) می‌شود و از سوی دیگر دشواری هماهنگی نقش‌های سنتی با نقش‌های جدید، به بحران هویت زنان منتهی می‌شود. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که زنان دارای تحصیلات بالا در ارائه تعریف از زن سنتی بر خانه‌دار بودن، فداکاری و از خودگذشتگی، فکر نکردن به خود، نشستن در کنج خانه، در خدمت دیگران بودن، نداشتن فکری از خود، تابع شوهر بودن، زیر سلطه و وابسته بودن، محدود شدن نقش‌ها به مادری و همسری، روزمرگی و نداشتن

هویت اجتماعی مستقل تاکید می‌کند. ایشان در مقابل این دسته از زنان، زن مدرن را دارای ویژگی‌هایی از قبیل استقلال، نگاه غیرجنسیتی، تحصیلات، تحمل در مسائل زندگی، همکاری و مشارکت با همسر به جای اطاعت، اهمیت دادن به ظاهر خود و اهل مطالعه و ورزش می‌دانند. علیرضانژاد و همکاران نیز در پژوهشی تحت عنوان «هویت حرفه‌ای یا جنسیتی» دختران تحصیل کرده شاغل بالاتر از ۳۵ سال شهر تهران را مورد مطالعه قرار داده‌اند. به همین منظور با استفاده از روش ترکیبی تأثیرات سه عامل تحصیلات عالی، اشتغال و ازدواج را بر هویت اجتماعی زنان بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها حاکی از آن است که زنان مورد مطالعه در عرصه عمل میان زندگی خصوصی و زندگی عمومی شکافی از تنش و تناقض می‌بینند و بیشتر آنان نتوانسته‌اند بین هویت حرفه‌ای و هویت جنسیتی خود یکی را برگزینند؛ بلکه با وجود تضادهای موجود بین این دو هویت، آنان کماکان در تلاش‌اند تا هر دو را در زندگی خود به‌طور هم‌زمان به دست آورند.

مروری بر مطالعات انجام‌شده در حوزه زنانگی نشان می‌دهد که مطالعه مربوط به زنان در برهه‌ای از زمان رو به گسترش بوده، اما با توجه به مسائل و مشکلات عدیدهای که زندگی زنان را با خود درگیر کرده است، پژوهش در این زمینه تنوع و گستردگی فراوانی دارد. ادراک از زنانگی به واسطه اهمیت شناخت خود زنانه، موضوع مطالعات بسیاری بوده است که اغلب برحسب نوع مساله با شیوه‌ای کمی مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجا که زنانگی اشاره به هویت‌های جنسیتی و اجتماعی زنان دارد، صرف ادراک از هنجارها و ارزش‌های زنانه که در مطالعات گذشته صورت گرفته، کفایت نمی‌کند. تاکید بر مفهوم زنانگی نباید تنوع و کثرت زنان را نادیده بگیرد. بنابراین می‌توان با در نظر گرفتن مولفه‌ای میانجی که زنان را از هم متمایز می‌سازد به مقایسه‌ای مفهومی از درک و تجربه زنان دست یافت؛ از این‌رو این مطالعه با شیوه‌ای پدیدارشناسانه قصد دارد تفاوت ادراک از زنانگی را در بین زنان تحصیل کرده دانشگاهی و غیرتحصیل کرده فهم نماید.

۳. چارچوب مفهومی

در یک تقسیم‌بندی کلان، رویکردهای هویتی را ذیل سه طبقه می‌توان بررسی کرد. نخست رویکرد جوهرگرایانه که عمدتاً در دوره پیشامدرن، دوره باستان و قرون وسطی در اروپا تسلط داشت. در این دوره برای هویت نوعی جوهر و ذات قائل بودند که علی‌رغم گذر زمان تغییر نمی‌یابد و هویت کاملاً جبری است. رویکرد دوم نگرشی جامعه‌شناختی دارد که در دوره مدرن شکل گرفته است. در این رویکرد هویت اکتسابی است و تحت تأثیر شرایط و توسط نهادها و سازمان‌های اجتماعی و شیوه آموزشی شکل می‌گیرد و در کنش متقابل بین فرد و جامعه متبلور می‌شود. رویکرد سوم، رویکرد گفتمانی یا پساساختارگراست و بر عنصر سیالیت تأکید دارد؛ هویت ضرورتاً جوهر ثابتی نیست و از طریق گفتمان‌ها و نظام‌های فرهنگی که ما را احاطه کرده‌اند، شکل می‌گیرد. (ترابی فارسانی، ۱۳۹۸، ۴۱ و ۴۲) در این مطالعه با توجه به اتخاذ رویکرد جامعه‌شناسی تفسیری جهت تدوین چارچوب مفهومی، واقعیت اجتماعی به مثابه امور برساخته انسانی در نظر گرفته می‌شوند که فاقد قوانین از پیش تعیین شده‌اند و دائماً در حال شدن هستند، لذا نمی‌توان الگویی جهان‌شمول و عام برای واقعیت اجتماعی وضع کرد، این واقعیات نه تنها قابل کشف و کنترل نیستند، بلکه صرفاً می‌توانند درک و تفسیر شوند (بوستانی و محمدپور، ۱۳۸۸، ۱۴۹).

در سال ۱۹۷۸ ویلیام و گیلز^۱ اولین نظریه هویت اجتماعی زنان را ارائه کردند. آن‌ها در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که زنان موجوداتی هستند که کمترین امتیاز جنسی را داشته و هویت اجتماعی آنان در مقایسه با مردان آشکار می‌شود. به نظر ویلیامز و گیلز، هویت اجتماعی زنان با خصوصیات منفی و پست همراه می‌شود و زنان برای گریز از این تفاوت با مردان به دنبال کنش‌هایی برای توسعه یک احساس مثبت از این تفاوت‌ها هستند. به زعم آنها زنان راهبردهایی مثل تحرک اجتماعی را برای رسیدن به هدف خود به خدمت می‌گیرند و اگر سهم خودشان از اجتماع را نپذیرند ممکن است تصمیم بگیرند که پایگاه‌های فردی‌شان را به وسیله معانی فردی - مثلاً به وسیله تعریف

خودشان در رابطه با شغل - بالاتر ببرند (ویلیام و گیلز، ۱۹۸۷، ۲۳؛ به نقل از: سیف‌اللهی، ۱۳۸۷، ۴۵). بدین ترتیب، آموزش عالی و تحصیلات دانشگاهی می‌تواند زمینه‌ای برای تحرک اجتماعی زنان باشد و زنانگی تجربه‌شده را با دگرپرسی مواجه نماید. در همین راستا، پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که فرآیندهای آموزشی صرفاً انتقال دانش نیستند، بلکه بستری برای تولید قدرت و بازآرایی روابط دانایی‌اند؛ سازوکارهایی که از خلال آن‌ها، زنان نیز امکان بازتعریف هویت و تقویت عاملیت اجتماعی خود را می‌یابند (حسینی و سخایی، ۲۰۲۵).

به نظر گیدنز در کنش متقابل با دیگران است که هویت انسان شکل می‌گیرد و در جریان زندگی پیوسته آن را تغییر می‌دهد و جرح و تعدیل می‌کند، هیچ‌کس هویت ثابتی ندارد، هویت سیال و همواره در حال ایجاد شدن و عوض شدن است. در سطح اجتماعی نیز، مدرنیته تحول مفهوم «خود» و جایگاه آن در جهان مدرن را به دنبال داشته است. جایگاه زن در جهان مدرن بدین شکل از روابط منفعل در محیط زندگی روزمره و نگاه‌های سنتی به زن‌رهایی یافت. زن سنتی در یک پیوستار درازمدت در نقش‌های زنانه و هویت تعیین‌یافته‌ای برخاسته می‌شد که تحت سیطره تقسیم کار سنتی به زاد و ولد و پرورش کودکان گره می‌خورد و وظایف خانگی و تولید مثل اساسی‌ترین دغدغه او به حساب می‌آمد. مدرنیته موجب دگرپرسی در ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی معطوف به خود و در واقع پوست اندازی هویت باثبات تاریخی زنان گردید. جنبش‌های اجتماعی زنان و دگرگونی‌های هویتی زنان در حوزه عمومی و نیز در حوزه خصوصی را می‌توان بخشی از این تحولات لحاظ کرد (گیدنز، ۱۳۸۷، ۱۳۱).

در جوامع جدید زنان از سویی فرصت آزمودن شانس خود را در طیف وسیع‌تری از امکانات دارند و از سوی دیگر در فرهنگ مردگرا بسیاری از این راه‌ها به روی زنان بسته می‌ماند. تغییر و جرح و تعدیل هویت در سایه فرآیندی به‌وقوع می‌پیوندد که گیدنز آن را قدرت بازاندیشی در کنش می‌نامد. به عبارت دیگر فرد کنشگر در جریان نوعی بازاندیشی فعالانه است که خود و هویت خود را مورد پرسش جدی قرار می‌دهد. در نظر جنکینز نیز هویت افراد وابسته به دیگران و مستلزم شناسایی دیگران است. بحث کلیدی که

نظریه جنکینز حول آن سامان می‌یابد این جمله است که هویت ذاتی نیست بلکه محصول توافق و عدم توافق است. اگر یک زن طی برساخت هویت خود، خویشتن را به‌عنوان یک زن تعریف می‌کند، هویتی است که آن را مستلزم تأیید مردان به‌عنوان دیگری می‌داند؛ به‌عبارت‌دیگر زن در تعریف خود نیازمند توافق مردان و سایر زنان در برساخت مقولات بنیادین زنانگی است. لذا برداشت از زنانگی، حاصل نوعی توافق اجتماعی است. (جنکینز^۱، ۱۳۸۱، ۵).

به تعبیر باتلر^۲ نیز هویت جنسیتی یک برساخت بین‌الذهانی بین خود و دیگران است. با تکرار قواعد اجتماعی، سوژه واقعیت برساخت شده اجتماعی را به نمایش می‌گذارد. این فرآیند به سوژه اجازه می‌دهد تا به شیوه‌ای خاص عمل کند که سوژه را بازتولید کند. سوژه‌ها این قواعد را در اعمال و گفتار خود تجسم می‌بخشند و شیوه‌های تکراری، قواعد جنسیتی را طبیعی می‌کند. عملکردهای جنسیتی، ناپدیدارند و از نظر فرهنگی شکل گرفته است. از طریق اجرای مکرر ژست‌ها و نقش‌های جنسیتی، سوژه‌ها به‌طور بالقوه در ایجاد تفاوت‌های بین سوژه و ابژه مشارکت می‌کنند. عملکردهای تکراری توهم تفاوت‌های طبیعی بین هویت‌های جنسیتی را بازتولید می‌کند (انوری^۳، ۲۰۱۵).

عطف به موضوع، تمامی آنچه در جامعه تحت‌عنوان زنانه و مردانه شناخته می‌شود و نیز باورهای رایج مربوط به نقش‌های مردان و زنان، فرهنگی و اجتماعی است. زنان این قابلیت را دارند تا همه ویژگی‌های مثبتی را که مردانه تلقی می‌شود، کسب نمایند و یا آن ویژگی‌های منفی را که به آن‌ها نسبت داده می‌شود، نفی کنند. کانل^۴ نیز با طرح مفهوم «جنسیت هژمونیک» تیپ‌های ایدئالی از چهارنوع زنانگی و چهارنوع مردانگی ارائه می‌دهد. جنسیت هژمونیک اشاره به نوع خاصی از زنانگی و مردانگی دارد که در خدمت نظام مردسالار قرار گرفته است (اردکانی فرد، ۱۴۰۰، ۷۲).

از نظر کانل نظم جنسیتی مردسالارانه، که برای حفظ سلطه و برتری مردان بر زنان عمل می‌کند، به‌عنوان ویژگی مشخص‌کننده هژمونی جنسیت مورد بحث قرار می‌گیرد

1. Jenkins
2. Butler
3. Anwary
4. Connell

(بوگدن^۱، ۲۰۲۱، ۳). کانل (۱۹۹۵) تیپ‌های ایدئالی از چهار نوع زنانگی (مؤکد، سازگار، ترکیبی و مقاوم) و چهار نوع مردانگی (هژمونیک، همدست، حاشیه‌ای و فرودست) ارائه می‌دهد: زنانگی مؤکد تابع منافع و امیال مردان است و مشخصه آن فرمانبرداری، دلسوزی، پرستاری و همدلی است. در میان زنان جوان، این نوع زنانگی به پذیرایی جنسی مربوط می‌شود و در میان زنان سالخورده‌تر حاکی از مادری است. به عقیده او زنانگی‌های سازگار یا هنجاری یا سنتی، زنانگی‌هایی هستند که با سلطه مردان و فرمانبرداری زنان مطابقت دارند و خواسته‌ها و منافع مردان را ارضا می‌کنند، در این نوع از زنانگی‌ها مهم‌ترین رفتار انطباق است. زنانگی‌های ترکیبی، مخلوط پیچیده و حساب‌شده‌ای از انطباق، مقاومت و همکاری‌اند و سرانجام در گونه چهارم زنانگی‌های مقاوم، شکل‌هایی از زنانگی هستند که یا در برابر سلطه مرد مقاومت می‌کنند یا با آن همخوانی ندارند؛ آن‌ها شامل ویژگی‌هایی هستند که زنان را انسان‌هایی جسور یا مستقل می‌کنند (کانل، ۱۹۹۵، ۱۸۸).

بنابراین، بر مبنای نظریات ارائه‌شده هویت یک امر اجتماعی است، در جریان جامعه شکل می‌گیرد و افراد به‌واسطه حضور در عرصه‌های مختلف نقشی و اجتماعی هویت خود را شکل می‌دهند و جنسیت نیز به عنوان یکی از ابعاد هویت اجتماعی اولیه در نظر گرفته می‌شود که تجربه فرد را سامان می‌دهد؛ محیط دانشگاه نیز به عنوان عرصه‌ای عمومی و مدرن می‌تواند هویت‌های از پیش موجود را به چالش بکشد و مورد جرح و تعدیل قرار دهد. نقطه اشتراک مفاهیم و نظریات ارائه شده این است که هویت دائماً در حال تولید و بازتولید شدن است و نظم جنسیتی موجود در جریان بازاندیشی در هویت‌های جنسیتی، می‌تواند مانع از جرح و تعدیل آن شود. براین اساس، چارچوب مفهومی این پژوهش از مفاهیم «هویت بازاندیشانه»، «هویت تعاملی» و «اجرای جنسیت» و «زنانگی مؤکد»، «زنانگی سازگار»، «زنانگی ترکیبی» و «زنانگی مقاوم» تشکیل شده است.

۴. روش پژوهش

هدف پژوهش حاضر، مطالعه جامعه‌شناسانه ادراک زنان تحصیل‌کرده دانشگاهی و غیردانشگاهی از زنانگی است؛ از آنجا که درک از زنانگی در قالب تجربه زیسته شکل می‌گیرد، مطالعه حاضر با روش تحقیق کیفی و مشخصاً پدیدارشناسی صورت پذیرفته است. چرا که هدف اصلی پدیدارشناسی کشف تجارب مختلف افراد از پدیده مورد بررسی برای رسیدن به ماهیت و جوهره واقعی آن پدیده یا مفهوم است. بنابراین پدیدارشناسی روشی است که به کمک آن می‌توان آگاهی و تجربه افراد را بدون واسطه دریافت کرد (پروری، ۱۳۹۵، ۴۹ و ۵۰).

در روش پدیدارشناسی داده‌ها از افرادی که پدیده مدنظر را تجربه کرده‌اند، گردآوری می‌شود؛ از این رو مشارکت‌کنندگان و گروه هدف این مطالعه را دو دسته از زنان تشکیل می‌دهند: زنانی که دارای تحصیلات عالی در مقاطع مختلف، در محدوده معینی از شهر تهران (منطقه ۱۸) بوده و زنانی که فاقد تحصیلات دانشگاهی در همان محدوده هستند؛ در این مطالعه فضای دانشگاه به عنوان نوعی میانجی در نظر گرفته شده که درک زنان را تحت تاثیر قرار می‌دهد. از آنجا که شیوه نمونه‌گیری در مطالعات کیفی بطورعام، نمونه‌گیری هدفمند است، در پژوهش حاضر نیز به اقتضای روش کیفی، محقق از شیوه نمونه‌گیری کیفی یا هدفمند استفاده کرده است. معیار تعداد مصاحبه‌ها نیز اشباع نظری است که از طریق ۲۶ مصاحبه حاصل شد.

روش‌های جمع‌آوری داده در پدیدارشناسی شامل تحریر میدانی، مشاهده و مصاحبه است. اما اصلی‌ترین روش گردآوری داده در پدیدارشناسی، مصاحبه است؛ زیرا تنها روشی است که مشارکت‌کننده خودش با زبان و حرکات خاص خود اقدام به توصیف تجربیاتش از پدیده می‌کند، لذا داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و در چهار مرحله (خواندن و درک کلیت متن داده‌ها، افق‌سازی و تلخیص داده‌ها، تشکیل واحدهای معنایی و توصیف متنی) تحلیل شده است. به‌منظور رعایت اصول اخلاقی در پژوهش نیز تلاش شده است تا مصاحبه‌ها با رضایت آگاهانه و حفظ حریم خصوصی صورت پذیرد.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه شوندهگان

مصاحبه‌شونده	سن	تحصیلات	وضعیت تأهل	شغل
۱	۵۳	دیپلم	متأهل	خانه‌دار
۲	۲۳	فوق لیسانس	مجرد	خانه‌دار
۳	۴۷	سوم راهنمایی	متأهل	خانه‌دار
۴	۳۳	لیسانس	متأهل	مهماندار هواپیما
۵	۳۳	لیسانس	متأهل	خانه‌دار
۶	۴۵	دیپلم	متأهل	خانه‌دار
۷	۵۷	لیسانس	متأهل	معلم
۸	۳۸	لیسانس	مجرد	مدرس
۹	۵۰	دیپلم	مطلقه (فوت همسر)	خیاط
۱۰	۵۹	دیپلم	متأهل	خانه‌دار
۱۱	۳۹	دیپلم	متأهل	خانه‌دار
۱۲	۲۶	لیسانس	مجرد	ماما
۱۳	۶۸	ششم ابتدایی	متأهل	خانه‌دار
۱۴	۴۷	سیکل	متأهل	خانه‌دار
۱۵	۳۹	فوق لیسانس	مجرد	کارشناس اکتشاف معدن
۱۶	۴۰	پزشک	متأهل	دکتر پوست و مو
۱۷	۴۲	دیپلم	متأهل	خانه‌دار
۱۸	۳۱	سوم راهنمایی	متأهل	خانه‌دار
۱۹	۲۷	لیسانس	متأهل	خانه‌دار
۲۰	۴۱	لیسانس	مجرد	کارمند
۲۱	۲۹	فوق لیسانس	مجرد	دستیار دندان‌پزشک
۲۲	۲۶	لیسانس	متأهل	خانه‌دار
۲۳	۲۷	فوق لیسانس	متأهل	شهر ساز
۲۴	۲۷	دانشجوی دکتری	متأهل	مهندس
۲۵	۳۷	فوق لیسانس	مجرد	کارمند
۲۶	۳۷	فوق لیسانس	مجرد	کارمند

۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش از طریق مصاحبه نیمه‌ساخت یافته با ۲۶ نفر از زنان ساکن شهر تهران که ۱۶ نفر از آن‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی و ۱۰ نفر آنها فاقد تحصیلات دانشگاهی هستند، به دست آمده است. براساس داده‌های حاصل از مصاحبه، ادراک زنان

تحصیل کرده از زنانگی در قالب چهار مقوله اصلی و هشت مقوله فرعی و هم‌چنین پنج مقوله اصلی و ده مقوله فرعی برای زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی طبقه‌بندی شده است. در ادامه جدول مربوط به هر دو دسته از مصاحبه‌شوندگان مطرح شده است.

جدول ۲. مفاهیم، خرده مقولات و مقولات زنان غیر تحصیل کرده

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای اولیه	
نابرابری جنسیتی	احترام متظاهرانه	احترام ظاهری	
		احترام مشروط	
		انجام کارهای مورد انتظار	
سرکوب زنانه	سرکوب زنانه	سرکوب خانم‌ها	
		انجام وظایف نانوشته زنانه	
		محروم بودن زنان از ورزشگاه	
		ورزش کردن در پارک	
بازتولید زنانگی مؤکد	عوامل اجتماعی	اعتقادات	
		تربیت	
		دیدگاه والدین	
		فرهنگ جامعه	
عوامل فردی	عوامل فردی	نگاه زن به خودش	
		تصور زن از زنانگی	
صفات زنانه	صفات هیجانی	مهربان	
		احساساتی	
		ظرافت	
		با عطوفت	
خدمت‌رسانی	خدمت‌رسانی	تلاش برای خانواده	
		قابلیت مدرن شدن	
		طرد شدگی زنان قدیم	
زنانگی هنجارین	ناملایمات زنان قدیمی	مظلوم بودن زنان قدیم	
		با یک دست ده تا هندوانه گرفتن	
	فداکاری زنانه	فداکاری زنانه	محبت بدون چشم داشت
			بدون تغییر ماندن
تمایز جنسیتی	صفات خاص زن	خاله زنک بازی زنان	
		تفاوت زن با مرد	
	صفات خاص مرد	صفات خاص مرد	حفظ زیبایی و شادابی
			عاقل‌تر بودن مردها
		کار فیزیکی مردان	

فصلنامه مطالعات دانشگاه

۶۰

دوره ۲، شماره ۳
بهار ۱۴۰۳
پیاپی ۷

جدول شماره (۲) مقولات مربوط به ادراک زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول ادراک زنان ذیل پنج مقوله اصلی نابرابری جنسیتی، بازتولید زنانگی مؤکد، صفات زنانه و زنانگی هنجارین و تمایز جنسیتی طبقه‌بندی شده است. در ادامه مفاهیم مربوط به هر مقوله بیان می‌شود.

۱-۵. مقولات زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی

۱-۱-۵. نابرابری جنسیتی

مقوله نابرابری‌های جنسیتی به‌عنوان یکی از مقولات اصلی به‌شمار می‌رود که زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی در تجربه خود از زنانگی ادراک کرده‌اند. مقوله نابرابری جنسیتی به تمام شرایطی اشاره دارد که دیدگاه نابرابرانه‌ای را در مورد زن و مرد داشته و رفتار و آداب دوگانه‌ای را بر مبنای جنسیت عرضه می‌دارد. این مقوله شامل دو خرده‌مقوله احترام متظاهرانه و سرکوب زنانه است. احترام متظاهرانه بیان می‌کند که زنان مشارکت‌کننده به‌واسطه جنسیت خود و صرف زن‌بودن از نوعی احترام ظاهری برخوردار بوده که در عین حال واقعی نیست و دائماً در معرض خدشه قرار می‌گیرد؛ درحالی‌که در شرایط مشابه مردان احترام واقعی را تجربه خواهند کرد. به‌عنوان مثال، مصاحبه‌شونده شماره ۱ در خصوص احترام ظاهری می‌گوید:

«واقعیت آینه که من که تو محیط کار بودم دیدم که احترام رو خیلی ظاهری می‌ذارن و اینطور نیست که واقعاً حرفت ارزشمند باشه تا وقتی ارزشمندی که به قولی اونارو تصدیق کنی.»

سرکوب زنانه نیز اشاره به شرایطی دارد که زنان به واسطه جنسیتشان سرکوب می‌شوند و خواسته‌های آنان مورد پذیرش جامعه واقع نمی‌شود. به‌عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

«آگه خودت صاحب‌نظر باشی و مچ اونارو بگیری شدیداً میکوبونت و من خودم به‌عنوان زنی که سال‌ها تو خونواده ای بودم که چند تا برادر داشتم، همیشه حرف حرف اونارو بود و خواسته خواسته اونارو، کارمردونه داشتم، هیچوقت اجازه اظهارنظر نداشتم، بایکوت می‌شدم.»

۲-۱-۵. بازتولید زنانگی مؤکد

بازتولید زنانگی حاصل تعامل مجموعه‌ای از عوامل فردی، اجتماعی و ساختاری است

که در قالب هویتی زنانه، شکل گرفته است و بر پایه نگاه مردسالارانه، نمود می‌یابد و در نتیجه آن، انتظارات خاصی در زمینه رفتارها و نقش‌های جنسیتی از زنان شکل می‌گیرد. مشارکت‌کنندگان در پژوهش، زنانگی مؤکد را از طریق عوامل اجتماعی نظیر باورها، تربیت، نگرش والدین و فرهنگ حاکم بر جامعه و نیز عوامل فردی، مانند چگونگی نگاه زن به خود و تصور ذهنی‌اش از معنای زنانگی، بازتولید می‌کنند. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۶ می‌گوید:

«مردم ما زیادی احساساتین و خیلی منطقی فکر نمی‌کنن دودوتا چهارتایی نیستن چون از پدرانشون رسیده که دختر باید اینجوری باشه حالا به ذره تعدیلش کردن ولی هنوز به همون سیاقن، بخاطر اینکه به وظیفه تقسیم شده ذاتی بلد باشه که زن باشه، تو خونه کار انجام بده و واقعاً به ما هم یاد ندادن چیزی غیر از این باشیم. شاید فردا پس فردا بخوام به نقش خوب بازی کنم بلد نباشم. من فک می‌کنم علتش همون تربیت و دیدگاهی باشه که پدر مادرا دارن و مارو اونجوری بار میان».

مصاحبه‌شونده شماره ۹ با اشاره به اینکه نوعی تصور غالب در جامعه وجود دارد که

باعث می‌شود زن به شیوه‌ای خاص به خود بنگرد، می‌گوید:

«خیلی چیزا حالا من رشتم مرتبط نیست ولی من فک می‌کنم از تربیت گرفته، از اعتقادات گرفته _ حالا نمبگم اعتقادات اسلامی، اعتقاداتی که وجود داره حالا اعتقادات اسلامی یا اسلام تحریف شده یا هرچیز دیگ‌های باعث شده ما فقط به تصویر از زن تو ذهنمون باشه که سعی کنیم مثل اون پیش بریم و خلاف اونو اصلاً بلد نیستیم».

صفات زنانه: به ویژگی‌هایی اطلاق می‌شود که به‌طور جدایی‌ناپذیر با هویت زنانه پیوند خورده‌اند؛ به‌نحوی که زن برای تحقق "زن‌بودن" ناگزیر از درونی‌سازی مجموعه‌ای از صفات خاص تلقی می‌شود. این صفات عمدتاً در دو دسته اصلی جای می‌گیرند: هیجانات، و ویژگی‌هایی که در خدمت‌گذاری و مراقبت تعریف می‌شوند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان در تعریف زنانگی، صفاتی چون زیبایی، لطافت و احساساتی بودن را از شاخص‌ترین ویژگی‌های زن برشمرده‌اند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ می‌گوید:

«مهم‌ترین ویژگی یک زن احساسشه، زن یعنی احساس، اصلاً مادر بودن به معنای داشتن شکل خاصی از احساسه که می‌تونه با از خودگذشتگی و عطفوت همراه باشه»

مصاحبه‌شونده شماره ۳ تلاش کردن برای خانواده را ویژگی بارز یک زن می‌داند و

می‌گوید:

«زنی که تلاششو بکنه که خونواده و بچه‌ها موفق باشن یه آرامشی حاکم باشه تو خونه و خوشبخت زندگی کنن. تلاشش واسه خونواده زیاد باشه، مثلاً اینکه ما تلاش می‌کنیم واسه اینکه خوب زندگی کنیم دیگه، یه نفر با سرکار رفتن فک می‌کنه که داره زندگی رو بهتر می‌کنه در صورتی که داره گند می‌زنه به زندگیش.»

۳-۱-۵. زنانگی هنجارین

منظور از زنانگی هنجارین استمرار نوعی نگرش فرودستانه نسبت به زنان است که ریشه در گذشته دارد و در عصر حاضر نیز به شکل‌های جدیدی بازتولید می‌شود. با وجود تفاوت‌هایی که میان زن امروزی و زنان گذشته وجود دارد، همچنان نگاه از بالا به پایین به‌عنوان نقطه اشتراک پایدار میان این دو دوره تداوم یافته است. در نتیجه، نوعی زنانگی خاص به‌شیوه‌ای هنجارمند و ساختاریافته در بستر اجتماعی بازتولید می‌شود؛ این نوع از زنانگی از گذشته تا به امروز با نام‌ایماتی چون پردشگی و ستم، و درعین حال با فداکاری و ایثار زنان همراه بوده است. به‌عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ با اشاره به نوعی ابهام در زنانگی امروز می‌گوید:

«من فکر می‌کنم نسل گذشته زن‌تر از ما بودن چون باز جایگاه خودشون رو تا حدودی می‌دونستن ولی ماها نمی‌دونیم میایم یه طرف مثلاً ده تا هندونه رو یه دستی گرفتیم هم می‌خوایم مرد باشیم هم زن باشیم با ظرافت زنانه و ناخواسته داریم وظایف خودمونو بیشتر می‌کنیم»

مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ نیز با بیان اینکه در گذشته زنان به‌گونه‌ای صریح از جامعه طرد می‌شدند و نحوه طرد در جامعه امروز متفاوت است بیان می‌دارد:

«الان شما مثل قبل خیلی محسوس کنار گذاشته نمی‌شی، مثلاً فکر می‌کنی تو جامعه‌ای، می‌تونی درس بخونی ولی بخدا همون مسائل سر راهته، تو هنوزم یه زنی، می‌فهمی چی میگم؟»

تمایز جنسیتی: به مجموعه‌ای از صفات و شرایطی اشاره دارد که زن و مرد را به‌عنوان دو موجود متمایز و مجزا معرفی می‌کند. این ویژگی‌ها، زن را از مرد تفکیک کرده و معنای خاصی از زنانگی را به هویت زنانه پیوند می‌زند؛ به‌عبارت دیگر، زن برای تحقق «زن‌بودن»، ناگزیر از درونی‌سازی صفاتی چون مهربانی، لطافت، ظرافت و احساس‌گرایی است. چنین روایتی هم‌زمان، صفاتی نظیر عقلانیت، توانایی انجام امور فیزیکی، قدرت تصمیم‌گیری و... را به مردانه بودن نسبت می‌دهد و آنها را خارج از

هویت زنانه تعریف می‌کند. تفاوت بنیادین میان تمایز جنسیتی و صفات زنانه در آن است که تمایز جنسیتی نه صرفاً در صفات، بلکه در ایجاد تقابل ساختاری میان زن و مرد بازنمایی می‌شود. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۳ می‌گوید:

«من اصلاً قبول ندارم میگن مرد و زن باهم شباهت دارن، آره مثلاً حقوقشون برابر باشه اکیه ولی آره دیگه مردها از نظر بدنی قوی ترن مثلاً خانوما شاید تو کارایی که نیاز به ظرافت دارن میتونن بهتر عمل کنن مثلاً یه زن بنظر من اصلاً نمیتونه کار پیمانکاری انجام بده»

در همین زمینه مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ می‌گوید:

«زنا خیلی اهل خاله زنک بازی، وقتی جامعه بهت اجازه ابراز وجود نمی‌ده مجبوری اینجوری خودتو بروز بدی ولی مردا نیازی به این کارا ندارن منطقی ترن».

در مجموع، ادراک زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی از مفهوم زنانگی نشان می‌دهد که آنان این تجربه را در چارچوبی کلیشه‌ای و منطبق بر ارزش‌ها و هنجارهای رایج در جوامع مردسالار شکل می‌دهند. این زنان، نابرابری جنسیتی را بخشی از زیست روزمره خود قلمداد کرده و در امتداد آن، به بازتولید زنانگی مؤکد می‌پردازند. پذیرش تمایزات جنسیتی از سوی آنان، موجب بروز کنش‌هایی می‌شود که در نهایت به بازتولید زنانگی تثبیت‌شده در الگوهای اجتماعی مرسوم همراه با تمامی ویژگی‌های منتسب به آن منجر می‌گردد.

۲-۵. مقولات زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی

در ادامه، جدول مربوط به زنان تحصیل‌کرده ارائه می‌شود، یافته‌های این جدول ذیل چهار مقوله اصلی - شیب لغزان زنانگی، بازتولید تبعیض جنسیتی، تجربه زیست دوگانه و نابرابری سیستماتیک - و هشت مقوله فرعی طبقه‌بندی شده است.

جدول ۳. مفاهیم، خرده مقولات و مقولات زنان تحصیل‌کرده

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای اولیه
شیب لغزان زنانگی	احترام زنانه	احترام نسبی
		احترام کمتر نسبت به مرد
	ضعیف انگاری	نگاه فروتر به زن
		ضعیف دیدن زن

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای اولیه
بازتولید تبعیض جنسیتی	تبعیض در سطح اعتقاد	عقیده والدین در مورد زن
		نظر جامعه در مورد زن
	تبعیض در سطح رفتار	قوانین استخدام مردانه
		رانندگی مخصوص مردها
تجربه زیست دوگانه	صفات خاص زن	احساسی بودن
		هنرمند بودن
		مادر بودن
		نیاز به تکیه گاه
	مطالبه گری	از پس خود بر آمدن
		گرفتن حق خود
نابرابری سیستماتیک	نگاه نابرابر جامعه	آزادی کمتر زن
		زیر نظر بودن
		نگاه متفاوت به زن و مرد
		برابر نبودن زن و مرد
	نابرابری قانونمند	قاضی نشدن
		مجتهد نشدن
		نابرابری حقوق و مزایا
		تأخیر خوردن دانشجویان دختر در خوابگاه

۵-۲-۱. مقوله نخست: شیب لغزان زنانگی

منظور از شیب لغزان زنانگی شرایط بی ثبات، آسیب‌پذیر و متلاطم زندگی یک زن در جامعه مردسالار است. اگرچه زنان در جامعه ممکن است شاغل باشند، مورد احترام قرار بگیرند، در ظاهر حقوق برابر با مردان کسب کنند؛ اما تمام این امتیازات تا زمانی که آنان داده می‌شود که به موقعیت و جایگاه مردان لطمه‌ای وارد نیاورند. به عبارت دیگر زنان بر یک شیب لغزان در حال حرکت هستند و مدام باید هوشیار باشند تا برای حفظ امتیازاتشان برای جایگاه مردان تهدید به محسوب نشوند. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۴ در خصوص احترام نسبی به زنان می‌گوید:

«بستگی داره که تو چی رو احترام بدونی، بنظرم خیلی نسبیۀ مثلاً بخوای در مقایسه با گذشته حساب کنی خب حس می‌کنم احترام به زن بیشتر شده، در مقایسه با جوامع اروپایی حساب کنی همیشه گفت تو ایران زن مورد احترامه، در مقایسه با مردها حساب کنی که اصلاً همیشه حتی اسم احترام رو آورد»

مصاحبه‌شونده شماره ۲ با اشاره به ضعیف انگاری زنان می‌گوید:

«بنظرم نگاه فروتری که به زن وجود داره این محرومیت‌ها رو به وجود میاره، مارو انقدری ضعیف و ظریف می‌بینن که هیچ کاری رو اعتماد نمی‌کنن بهمون محول کنن.»

۵-۲. بازتولید تبعیض جنسیتی

ادامه روند تبعیض علیه زنان را می‌توان در کنش‌های آشکار و پنهان نهادهای مختلف جامعه مشاهده کرد: جامعه، خانواده، نظام آموزشی، رسانه‌ها و سایر نهادهای جامعه‌پذیری به‌گونه‌ای هم‌افزا عمل می‌کنند تا تبعیض جنسیتی را تولید، تثبیت و بازتولید کنند. این تبعیض می‌تواند در سطوح مختلف - هم در سطح نگرش‌ها و باورهای فرهنگی و هم در سطح رفتارها و اعمال روزمره - بروز یابد. به‌عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ بیان می‌کند:

«تو اکثر خانواده‌های ایرانی همه چیز زنونه مردونه میشه، از همون اول والدین یه نگرش خاصی به دخترا دارن، وابسته بارشون میارن، من حتی دانشگاه اومدم با جنگ و دعوا بود؛ بابام معتقد بود دختر نباید دانشگاه بره واسه همین نداشتن برم شهرستان درس بخونم»

مصاحبه‌شونده شماره ۲ با اشاره به تبعیض در رفتار افراد می‌گوید:

«یکی از فامیلامون بود مربی آموزش رانندگی بود، بعد صحبت می‌کردیم می‌گفت: من به خانومایی که آموزش رانندگی دادم پشیمونم، چرا؟ چون معتقد بود زن‌ها رو باید تو شیشه نگه داشت. یکی می‌بینی این طوریه طرز فکرش، نه اصلاً قبول ندارم، چرا یه زن نباید رانندگی یاد بگیره، این منافاتی با زن بودن نداره»

تجربه زیست دوگانه به وضعیت‌هایی اشاره دارد که زنان در آن با برخوردهایی متناقض و دوپاره مواجه می‌شوند؛ از یک‌سو مورد احترام قرار گرفته و در ظاهر از حقوق برابر برخوردارند و از سوی دیگر احترام و حقوق آن‌ها اغلب به‌صورت مشروط است و حتی در بسیاری موارد علیه آنان به کار گرفته می‌شود. این تناقض ساختاری، بازتابی از وضعیتی است که زنان هم‌زمان با پذیرش نمادین، با محدودیت‌های واقعی مواجه‌اند. به‌عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ بیان می‌کند:

«زن دیروز اهل چون و چرا نبود هر چیزی که براش تعریف شده بود رو می‌پذیرفت ولی زن امروزه اینطور نیست، هر چیزی رو نمی‌پذیره، زن امروز خیلی خودش رو به نقش مادری و محیط خونه محدود نمی‌کنه؛ نقش مادری رو ایفا می‌کنه ولی هم‌زمان باید تو جامعه حضور داشته باشه»

مصاحبه‌شونده شماره ۲۱ نیز در همین خصوص می‌گوید:

«زنای امروز مثل زن‌های قدیم تکیه‌گاه و ستون خنوادن ولی به حق و حقوقشون تا حدی آگاهی دارن، آگه حقی ازشون گرفته بشه دنبال حقشون میرن»

نابرابری سیستماتیک: به قوانین نوشته و نانوشته، مکتوبات، بخشنامه‌ها، لفاظی‌هایی اشاره دارد که به صورت آگاهانه و با هدف به حاشیه راندن زنان و سلب حقوق طبیعی آن‌ها اعمال می‌شود. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۲۴ می‌گوید:

«تو جای جای این جامعه شما می‌بینید که زن و مرد باهم برابر نیستن، مثلاً ما که دانشجو هستیم ساعت‌های ورود و خروجمون داخل خوابگاه خیلی سخت‌گیرانه چک میشه ولی برای آقایون اینطور نیست؛ یا مثلاً تو استخدام خانما، معمولاً کارای خدماتی و کم درآمد به خانما اختصاص داره. کلاً جامعه جور دیگه ای زن‌ها رو می‌بینه»

مصاحبه‌شونده شماره ۲۲ نیز می‌گوید:

«پدرم و برادرم همیشه منو زیر نظر داشتن، انگار همیشه منتظر بودن من خطایی کنم. استدلالشونم این بود که چون جامعه گرگه باید حواسمون باشه بهت، درحالی که برادرم هر موقع خواستن و هر جا خواستن رفتن و اومدن»

در مجموع آنچه از تجربه زنان تحصیل کرده بدست می‌آید این است که تجربه زن بودن برای این دسته از زنان با تنوع بیشتری از تبعیض‌ها همراه بوده و نابرابری را به‌گونه‌ای نظام‌مند تجربه می‌کنند. مقوله شیب لغزان و زیست دوگانه نیز حاکی از آن است که حضور در فضاهای اجتماعی از سویی آن‌ها را با فضاهای نوینی مواجه ساخته است که تعریف‌های سنتی را به چالش می‌کشند و از سوی دیگر آن‌ها محکوم به رعایت هنجارها و قوانین سنتی هستند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

به‌طورکلی یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها در نه مقوله اصلی و هجده مقوله فرعی (چهار مقوله اصلی و هشت مقوله زنان تحصیل کرده و پنج مقوله اصلی و ده مقوله فرعی زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی) طبقه‌بندی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که تجربه زیسته زنان از زنانگی، به‌شدت تحت تأثیر موقعیت‌های اجتماعی، نقش‌های فرهنگی و تعاملات

روزمره آنان شکل می‌گیرد. این تجربه، واجد پیچیدگی‌هایی است که نه تنها متأثر از تفاوت در سطح تحصیلات بوده، بلکه از نحوه مواجهه زنان با نابرابری‌های جنسیتی نیز نشأت می‌گیرد. تحلیل تفکیکی داده‌ها نیز نشان می‌دهد که اگرچه هر دو گروه از زنان، با اشکال متنوعی از نابرابری مواجه‌اند اما نوع مواجهه، سطح بازانديشي و امکان بازتعريف هويت در ميان آنان با يکديگر متفاوت است. بدین ترتیب در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر اینکه «زنان چگونه زنانگی را درک، تجربه و معنا می‌کنند» داده‌های پدیدارشناسانه نشان می‌دهند که درک و تجربه زنانگی، بسته به زمینه تحصیلی مشارکت‌کنندگان، واجد تفاوت‌های بنیادین است. زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی، زنانگی را اغلب در قالبی تثبیت‌شده، هم‌راستا با نقش‌های مادرانه و هنجارهای فرهنگی مردسالار معنا می‌کنند. آنان صفاتی همچون مراقبت، اطاعت و احساس‌گرایی را به‌عنوان خصایص ذاتی زنانه درونی کرده و در تعامل با محیط اجتماعی، زنانگی را امری طبیعی و تقدیرشده می‌پندارند. در مقابل، زنان تحصیل‌کرده در بستر تجربه حضور در نهادهای آموزشی و اجتماعی، زنانگی را موضوعی باز و قابل مذاکره تلقی می‌کنند. برای آنان، زنانگی مفهومی پویاست که هم‌زمان با بازانديشي در نقش‌ها و فاصله‌گیری از صفات ذات‌پندارانه، در حال بازتعريف است. در نتیجه، زنانگی در این گروه واجد ظرفیت تحول، چالش‌گری و آفرینش معناهای تازه از هويت جنسیتی است.

در پاسخ به پرسش دوم درباره نحوه مدیریت نقش‌های زنانه می‌توان گفت: رویکرد زنان به مدیریت نقش‌ها در دو گروه با منطق‌های متفاوتی شکل گرفته است. زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی نقش‌های زنانه را پذیرفته‌شده و تثبیت‌شده تلقی می‌کنند و برای مدیریت آن به راهبردهایی چون اطاعت، وفاداری به سنت و درونی‌سازی الگوهای خانوادگی متوسل می‌شوند. برای این گروه از زنان نقش‌ها نه به‌عنوان فرصت، بلکه به‌عنوان وظیفه تلقی شده و بدون پرسش‌گری بازتولید می‌شوند. در مقابل، زنان تحصیل‌کرده در مواجهه با نقش‌ها رویکردی انتقادی، انعطاف‌پذیر و چندلایه دارند. آنان با آگاهی از تضادهای موجود در نقش‌ها، میان انتظارات فرهنگی و خواسته‌های فردی خود مذاکره می‌کنند و با اتخاذ راهبردهایی چون تقسیم مسئولیت، مطالبه‌گری

اجتماعی و بازخوانی نقش‌های سنتی، به مدیریت فعال نقش‌های زنانه می‌پردازند. مدیریت نقش در این گروه نه تنها بازتولید نیست، بلکه فرایند بازآفرینی است. در نهایت و در پاسخ به پرسش پایانی: زنان چگونه نابرابری جنسیتی را تجربه می‌کنند؟ می‌توان گفت که تجربه نابرابری جنسیتی در هر دو گروه وجود دارد، اما شیوه ادراک و نحوه مواجهه با آن متفاوت است. زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی تبعیض را در قالب کنترل رفتاری، محرومیت از تصمیم‌گیری و سرکوب مستقیم تجربه می‌کنند، اما اغلب آن را طبیعی، اجتناب‌ناپذیر و جزئی از زیست زنانه می‌پندارند. همین درونی‌سازی مانع شکل‌گیری ظرفیت انتقادی در مواجهه با تبعیض می‌شود. اما زنان تحصیل‌کرده تبعیض را در قالبی ساختاری، قانونمند و گفتمانی تجربه می‌کنند؛ تبعیضی که با احترام نمادین همراه است، اما در سطح عملکرد اجتماعی، شکاف‌های جدی در فرصت‌ها و دستیابی‌ها ایجاد می‌کند. این زنان نسبت به تبعیض حساس‌ترند، توانایی نام‌گذاری آن را دارند و در مسیر مقاومت و بازاندیشی گام برمی‌دارند هرچند این مسیر با تعلیق هویتی و موانع نهادی همراه است.

به طور کلی آنچه زنان مشارکت‌کننده بدان اذعان داشته‌اند این است که هر دو دسته از نابرابری‌های جنسیتی رنج می‌برند، با این تفاوت که نابرابری در بین زنان غیرتحصیل‌کرده به شکلی از سرکوب متجلی می‌شود؛ حال آنکه زنان تحصیل‌کرده نابرابری را به‌گونه‌ای سیستماتیک تجربه می‌کنند؛ چرا که به واسطه حضور در عرصه‌های عمومی و به‌پشتوانه قوانین اجتماعی نابرابری‌ها را به‌گونه‌ای قانونمند در مقابل خود می‌یابند. بنابراین می‌توان گفت زنانگی در بین زنان تحصیل‌نکرده همان زنانگی موکد و در خدمت نظم جنسیتی است. آن‌ها از طریق مکانیسم‌های فردی و اجتماعی به بازتولید زنانگی‌های مرسوم می‌پردازند و به واسطه اعتقاد به داشتن برخی صفات ویژه زنانه و نیز اعتقاد به تفاوت بین دو جنس مرد و زن، زنانگی خود را در امتداد با زنانگی مادرانشان بازتولید می‌کنند. چنانچه در نظریه جنکینز نیز بیان شد آن‌ها نوعی از زنانگی را به‌عنوان هویت خود می‌پذیرند و در آن ایفای نقش می‌کنند که محصول توافق بین فرد و جامعه است. چنانچه چودروف نیز در نظریه بازتولید مادرانگی خود بیان می‌کند، دختران به

تبعیت از مادرانشان، الگوی زندگی مادر خود را بازتولید می‌کنند. مادرانگی، عنصری اساسی است که زنان هویت خود را در جامعه با آن می‌سازند. لذا دختران ویژگی‌ها و مشخصات مادران خود را به عنوان یک الگوی مناسب در خود درونی می‌کنند و شیوه‌ای مشابه با مادرانشان را در زندگی پی می‌گیرند، مقوله‌ای که در این مطالعه ذیل عنوان زنانگی ممتد بدان اشاره شد.

در مقابل، زنان تحصیل کرده هم‌زمان با برخورداری از احترام، تنوع گسترده‌ای از تبعیض را تجربه خواهند کرد و در عین حال نسبت به تبعیض‌ها حساس‌ترند. چنانکه گیدنز نیز معتقد است در جوامع جدید زنان از سویی فرصت آزمودن شانس خود را در طیف وسیع‌تری از امکانات دارند و از سوی دیگر در فرهنگ مردگرا بسیاری از این راه‌ها به روی زنان بسته می‌ماند. از سویی زنان به بازنندیشی در نقش‌ها و هویت خود می‌پردازند و از سوی دیگر زیست دوگانه‌ای را تجربه خواهند کرد. آن‌ها با انواع مطالبه‌گری‌ها به جرح و تعدیل هویت خود مشغول‌اند و از سوی دیگر در جریان این بازنندیشی، با پذیرفتن برخی صفات که عموماً زنانه تلقی می‌شود با موانع بسیاری روبرو خواهند شد. در عین حال به واسطه حضور در عرصه‌های عمومی تبعیض‌های جنسیتی بی‌شماری را هم در سطح نگرش و هم در سطح عمل تجربه خواهند کرد. نکته قابل توجه در خصوص هردو دسته از زنان این است که آن‌ها تجربه مشابهی از تبعیض و نابرابری دارند. حال آنکه تاکید زنان فاقد تحصیلات دانشگاهی بر اجرای بی‌چون و چرای نقش‌های محول است در حالی که زنان تحصیل کرده در این خصوص به نحوی فزاینده به چون و چرا می‌پردازند. یافته‌های کانه (۲۰۰۳)، زلفعلی فام (۱۳۸۶) و ساروخانی و رفعت‌جاه (۱۳۸۳) نیز مؤید این است که افزایش تحصیلات سبب به چالش کشیدن مرزبندی‌های موجود می‌شود. با این حال براساس مقوله شیب لغزان زنان و تجربه زیست دوگانه می‌توان اذعان داشت که زنان مشارکت‌کننده هم‌زمان، هم زنانگی موجود را اجرا می‌کنند — چنانکه باتلر نیز به آن اشاره می‌کند — و هم خواهان به چالش کشیدن آن هستند (علیرضائزاد، ۱۳۹۱) و هنوز زمینه و شرایط لازم برای بازنندیشی در هویت و بازتعریف خود برای ایشان فراهم نیست. در نتیجه برآیند داده‌ها نشان می‌دهد که زنانگی

تجربه‌ای یکنواخت نیست، بلکه پدیده‌ای چندوجهی و زمینه‌مند است. تفاوت در ادراک، مدیریت نقش‌ها و تجربه تبعیض، به سطح تحصیلات، دسترسی به فضاهای بازانديشي و سرمايه‌هاي فرهنگي و اجتماعي وابسته است. آموزش عالي نيز به‌عنوان بستري براي آگاهي جنسيتي، عامليت هويتي و چالش با نظم اجتماعي تثبيت شده عمل مي‌کند، در حالي که فقدان آن، زنانگي را در قالبی امتدادگرا و تثبيت شده تعريف مي‌کند. بدین ترتیب، بازانديشي در هويت زنانه در گرو تعامل میان فرد، ساختار و امکان گفت‌وگو است؛ امکانی که در حال حاضر براي همه زنان به طور يکسان فراهم نيست.

۶- تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

اردکانی فرد، زهرا؛ و رضوی زاده، سیدنورالدین (۱۴۰۰). زنان تأثیرگذار اینستاگرامی؛ زنانگی بازنمایی شده در صفحات زنان اینفلوئنسر ایرانی. زن در فرهنگ و هنر، ۱۳(۱)، ۶۵-۹۰.

<https://doi.org/10.22059/jwica.2021.321321.1565>

بوستانی، داریوش؛ و محمدپور، احمد (۱۳۸۸). بازسازی معنایی جهت‌گیری جنسیتی پسران نسبت به دختران (ارائه یک نظریه زمینه‌ای). مطالعات راهبردی زنان، ۱۱، ۱۴۲-۱۷۲.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082827.1388.11.0.6.9>

پروری، پیمان (۱۳۹۵). گذر از فلسفه به روش‌شناسی؛ خوانشی نواز روش‌پدیدارشناسی. دو فصلنامه روش‌شناسی پژوهش در علوم انسانی، ۷(۱)، ۴۹-۶۶. <https://www.magiran.com/p1962187>

ترابی فارسانی، سهیلا (۱۳۹۸). زن ایرانی در گذار از سنت به مدرن. تهران: انتشارات نیلوفر. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/5369023>

جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). هویت اجتماعی (مترجم تورج یاراحمدی). تهران: نشر پژوهش شیرازه. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/648536>

چینی، نفیسه؛ هاشمیان فر، سیدعلی؛ و محمدی کنگرانی، خانه (۱۳۹۷). بساخت‌های اجتماعی زنان از زنانگی ریزوماتیک در بستر مراکز ورزشی، آرایشی و زیبایی. فصلنامه زن و جامعه، ۹(۳۵)، ۸۵-۱۱۶.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1397.9.35.5.3>

حمزوی عابدی، فاطمه؛ باقریان، فاطمه؛ و مظاهری، محمدعلی (۱۳۹۴). بررسی ادراک زنان ایرانی از هنجارهای زنانگی. دو فصلنامه علمی پژوهشی شناخت اجتماعی، ۴(۱)، ۹۶-۸۴.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23223782.1394.4.1.6.9>

ذکایی، محمدسعید؛ و قاراخانی، معصومه (۱۳۸۶). دختران جوان و تجربه زنانگی (مطالعه موردی در میان دختران دبیرستانی شهر تهران). زن در توسعه و سیاست، ۵(۱)، ۸۲-۵۹.

<https://sid.ir/paper/55271/fa>

رفعت‌جاه، مریم؛ و رهبری، لادن (۱۳۹۳). گونه‌شناسی اکتشافی برداشت از مفهوم زنانگی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۳(۲)، ۳۳۴-۳۱۱. <https://doi.org/10.22059/jisr.2014.53142>

زلفعلی فام، جعفر (۱۳۸۶). بررسی تأثیر نقش‌های اجتماعی غیر سنتی بر هویت اجتماعی دختران. پیک نور، ۷(۳)، ۹۶-۱۱۵.

ساروخانی، باقر؛ و رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۳). زنان و بازتعریف هویت اجتماعی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۲۵(۲)، ۱۳۳-۱۶۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1383.5.2.5.4>

سیدمن، استیون (۱۳۹۵). کشاکش آراء در جامعه‌شناسی (ترجمه هادی جلیلی). تهران: نشر نی. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/3355709>

سیف‌اللهی، سیف‌الله؛ و رازقیان، آناهیتا (۱۳۸۷). عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت جنسیتی زنان در ایران، مطالعه موردی شهر تهران. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ۲(۳).

طیبی‌نیا، مه‌ری؛ و رحمانی، جبار (۱۳۹۵). انگیزش‌های نویافته تحولات هویتی زنان در آموزش عالی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۹(۲)، ۱۰۱-۱۲۹. <https://doi.org/10.22035/ijcr.2016.309>

علیرضائزاد، سهیلا؛ سوادیان، پروین؛ و جعفری، پوران‌دخت (۱۳۹۱). هویت حرفه‌ای یا جنسیتی: مطالعه‌ای بر دختران تحصیل‌کرده شاغل بالاتر از ۳۵ سال در شهر تهران، فصلنامه علوم اجتماعی، ۶۰، ۲۹۴-۲۵۹. <https://doi.org/10.22054/qjss.2013.6894>

علمی، محمود؛ و علی‌زاده، حمیده (۱۳۸۸). عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت جنسیتی دختران دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز. زن و مطالعات خانواده، ۱(۳)، ۷۵-۹۰.

غفاری‌نسب، اسفندیار؛ و محمدتقی‌زاد اصفهانی، رعنا (۱۴۰۰). مصرف فضا و بازتعریف زنانگی: مطالعه تجربه کافه نشینی زنان در شیراز؛ جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۸۲)، ۷۰-۴۹. <https://doi.org/10.22108/jas.2020.124438.1964>

غیاثوند، احمد (۱۳۹۳). تأثیر فضاهای شهری مدرن بر بازانندیشی هویت جنسیتی زنان. مطالعات جنسیت و خانواده، ۲(۱)، ۹۸-۷۹.

کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، جلد دوم قدرت هویت، (مترجم حسن چاووشیان). تهران: انتشارات طرح نو،

کیانی، مژده؛ و نجفی، سیامک (۱۳۹۷). اعتماد اجتماعی و هویت اجتماعی: بازانندیشی در هویت اجتماعی زنان تحصیل‌کرده؛ مورد مطالعه دانشگاه تبریز. فصلنامه علمی پژوهی زن و جامعه، ۹(۲)، ۲۹۴-۲۷۵. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1397.9.34.12.8>

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). تجدد و تشخص - جامعه و هویت شخصی در عصر جدید - (مترجم ناصر موافقیان؛ چاپ دوم). تهران: نشر نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴). پیامدهای مدرنیت (مترجم محسن ثلاثی؛ چاپ سوم). تهران: نشر مرکز.

منصوریان‌راوندی، فاطمه؛ و نیکخواه‌قمصری، نرگس (۱۳۹۶). ابزارهای جهانی شدن و هویت جنسیتی (مورد مطالعه شهروندان ۱۵ تا ۴۵ سال شهر کاشان). فصلنامه جامعه‌شناسی سبک زندگی، ۳(۹)، ۲۸۷-۲۵۱.

Alemdaroglu, A. (2015). Escaping femininity, claiming respectability: Culture, class and young women in Turkey. *Women's Studies International Forum*, 53, 53-62. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.09.006>

Anwary, A. (2015). Construction of hegemonic masculinity: Violence against wives in Bangladesh. *Women's Studies International Forum*, 50, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.02.011>

Baron, R. A., & Byrne, D. (1997). *Social psychology*. New Delhi: Prentice-Hall of India. <https://pdfs.it.com/download/4968440-baron-and-byrne-social-psychology>

- Bugden, M., Hayley, M., & Melissa, G. (2021). Hegemonic gender and Australian women's mothering aspirations. *Women's Studies International Forum*, 85, Article 102440. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2021.102450>
- Cherkowski, S., & Lynn, B. (2014). Academic women negotiating demands of femininity. *Women's Studies International Forum*, 45, 19–26. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2014.03.013>
- Chowdhury, P. (2014). Gender bias in education: Perceptions of masculinity and femininity. *Social Science*, 3, 2454–2465. <https://ierj.in/journal/index.php/ierj/article/view/866>
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press. <https://doi.org/10.1177/000169939603900309>
- Correa, A., Glas, M. G., & Opara, J. (2025). Females in higher education and leadership: Insights from a multi-method approach. *Frontiers in Education*, 10(1485395), 1–19. <http://dx.doi.org/10.3389/educ.2024.1485395>
- Hosseini, S.H., & Sakhaei, S. (2025). Educating intelligence, producing power: Iranian sociologists on AI, knowledge production, and global hierarchies. *Journal of World Sociopolitical Studies*, 9(4), 887–921. <https://doi.org/10.22059/wsps.2025.396408.1529>
- Kane, E.W. (1998). Men's and women's beliefs about gender inequality, family ties, dependence, and agreement. *Sociological Forum*, 13(4), 650–665. <https://doi.org/10.1023/A:1022895317075>
- Khodabin, M., & Arsalani, A. (2025). Artificial intelligence literacy as national strategy: A systematic review of policy, equity, and capacity building across the Global South. *Journal of World Sociopolitical Studies*, 9(4), 777–814. <https://doi.org/10.22059/wsps.2025.396472.1530>
- Lorber, J. (2000). *Social construction of gender*. In E. F. Borgatta & R. J. V. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of Sociology*. New York: Macmillan Reference. <https://sites.oxy.edu/ron/csp19/readings/Lorber-socialconstructionofgender.pdf>
- Murphy-Graham, E. (2024). Gendered transformations in higher education: Reimagining femininity in the Global South. *Journal of Educational Change*, 25(2), 1–18. https://www.amacad.org/sites/default/files/publication/downloads/Daedalus_Fa24_16_Murphy-Graham.pdf
- UNESCO. (2025). *Global Education Gender Report 2025: Towards equality in learning and leadership*. Paris: UNESCO. <https://doi.org/10.54676/DEOD4878>

